

RUNONLAULAJIA JA ITKIJÄNAISIA KARJALAN MAILLA

Leena Aalto

Lemminkäisen äiti 1897. Joukahaisen kosto 1903. Kullervon sotaan lähtö. Akseli Gallen-Kallela painokuva 1930-luku, alkuperäinen vuodelta 1901. Kuvat: Museovirasto.fi/kansallisgalleria/Ateneumin taidemuseo. Etelä-Karjalan museo.

Suomessa kansankulttuuria ja suullista perinnettä edustava kansalliseepos Kalevala ja Kanteletar syntyivät 1830-luvulla aloitetun runonkeräystyön pohjalta. Vanha Kalevala ilmestyi vuonna 1835 ja uusi, nykyisin käytössä oleva Kalevala vuonna 1849. Elias Lönnrot oli tehnyt useita matkoja Karjalaan. Sieltä Karjalan laulumailta hän tallensi runonlaulajilta ja kanteleensoittajilta suullisia runolauluja, jotka vielä tänäkin päivänä ovat käytössä. Kalevala on saanut keväällä 2024 Euroopan kulttuuriperintötunnuksen. Vienan Karjala jäi rajan taakse, mutta se on edelleen runonlaulajien jättämän kansanruouden perinteen muodossa meille läsnä. Runolaulua opitaan kuuntelemalla ja harjoittamalla runolaulantaa. Suullista kansanperinnettä on välitetty sukupolvelta toiselle runolauluissa, tarinoissa, loitsuissa, kansanlauluissa ja monissa muissa yhteyksissä.

Ihminen kaipaa elämänsä ymmärtämistä ja samalla myös menneisyytensä ymmärtämistä. Karjalassa elinolosuhteet ovat olleet vaikeat, mutta henkisen kulttuurin perinteet ja myös perinteiden taitajat toivat valoa ja toivoa arkiseen elämään. Runolauluja, paimenvirsiä ja myös tanhulauluja laulettiin ja tanssittiin. Laulujuhlaperinne oli vireää. Suomessa tunnettu itkuvirsiperinne on taustaltaan karjalaisista ja inkeriläistä ortodoksiväestön suullista perinnettä. Karjalainen itkuvirsiperinne on luonteeltaan rituaalista ja perinteistä puhetta tuonilmaisiin, josta pyydettiin suojelua ja varjelua. Merkitykset, määritelmät ja tavat itkeä itkuvirsiä vaihtelevat tilanteiden, yksilöiden ja yhteisöjen välillä. Puhtaasti suomalaista itkuvirsiperinnettä ei tunneta, tiettyjä hautausrituaaleja kyllä noudatetaan. Yhteiskunta on nyt erilainen kuin 1800-luvulla, mutta kiinnostus runolauluihin ja itkuvirsiin on herännyt. Sibelius Akatemiassa on valmistunut itkuihin perehtyneitä muusikoita. Folkloristiikan tutkijoille runolaulut ja itkuvirret ovat edelleen ajankohtaisia tutkimusaiheita. Itkuvirsiperinnettä on tallennettu 1900-luvun kuluessa Suomen Kirjallisuuden Seuran arkistoon. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinnearkisto on maailman suurin.

Sota-aika muutti paikallisten perinteiden vaalimista. Lapset muistavat aina evakkoaikojen siirrot ja paikkakunnat koulujen mukaan. Koulu oli turvallinen kiinnekohta vaihtuvissa paikkakunnissa ja elämäntilanteissa. Muutokset kuitenkin aiheuttivat joillekin oppilaille väliaikaisuuden tuntua ja pelkoa tulla kiusatuksi. He olivat menettäneet sodan takia kaiken ja vaatteetkin olivat jo kuluneet. Kaikki päivät eivät olleet siirtoväelle helppoja, mutta ajan kanssa kotiuduttiin. Kaipaus entiseen Kar-

jalaan säilyi kuitenkin pitkään. Tutkimuksissa on tullut esille, että sotien aikana ja sotien jälkeen kansakoululaitoksen ja opettajien rooli on ollut merkittävä tekijä siirtoväen sopeuttamisessa uusiin asuin- ympäristöihin ja yhteisöihin. Musiikilla on ollut lohduttava ja auttava rooli toivon säilymisessä elämän vaikeissa tilanteissa ja raskailla evakkomatkoilla. Itku puhdisti ja laulu eheytti tunteita.

KARJALAN RUNONLAULAJIA JA ITKIJÄNAISIA

Vasemmalta 1. kuva: Runonlaulaja Larin Paraske (1833–1904) Etelä-Karjalan Nuorisoseuran vuonna 1911 pystyttämä alkuperäinen hautakivi–muistomerkki oli Raudun pitäjässä Palkealassa. SA-kuva ajalta 3.9.1941. *Karjalan seudun runonlaulajat ja itkuvirsien itkijät jäivät rajan taakse, mutta ovat aina historian muistoissa. Tunnettu runonlaulaja ja itkuvirsien taitaja Larin Paraske kuoli Metsäpirtissä 3.1.1904: "Tuulet toivat runovirret, ahavaiset antelivat, meren tyrskyt työntelivät".* Larin Parasken veistos vuodelta 1949 (Alpo Sailo) on Helsingin Hesperian puistossa. Kuva: SA-kuvat.

Vasemmalta 2. kuva: Runonlaulaja Larin Paraske Sakkolan puvussa vuonna 1892.
Kuva: Natalie Linsen, museovirasto.finna.fi

Vasemmalta 3. kuva: Elias Lönnrot vuonna 1877. Kuva: Ida Falander, museovirasto.finna.fi

Vasemmalta 4. kuva: Elias Lönnrot -patsas Paikkarin torpan pihalla on Kalevalaseuran vuonna 1852 pystyttämä patsas vuonna. Kuva: Teuvo Kanerva 1970-luku, museovirasto.finna.fi.

Elias Lönnrot teki useita runonkeruumatkoja Karjalaan 1800-luvun alkupuolella ja keräsi runonlaulajilta ja perinteiden tuntijoilta tietoa ja aineistoa, josta tuli koko Suomen kansallisaa, kansalliseepos Kalevala. Kalevala -kokoelmateoksen anti on ollut merkittävä Suomelle ja suomalaiselle kulttuurille. Kalevalan ja suomalaisen kulttuurin päivää vietetään helmikuun 28. päivänä. Kalevalan päivä on virallinen liputuspäivä. Kalevalan rinnalla myös kansanmusiikki on edelleen elinvoimainen ja kehittyvä taiteenlaji. Runonlaulanta ja itkuvirret ovat olleet osa rikkaasta, suullisesti välittyvää karjalaista kulttuuria.

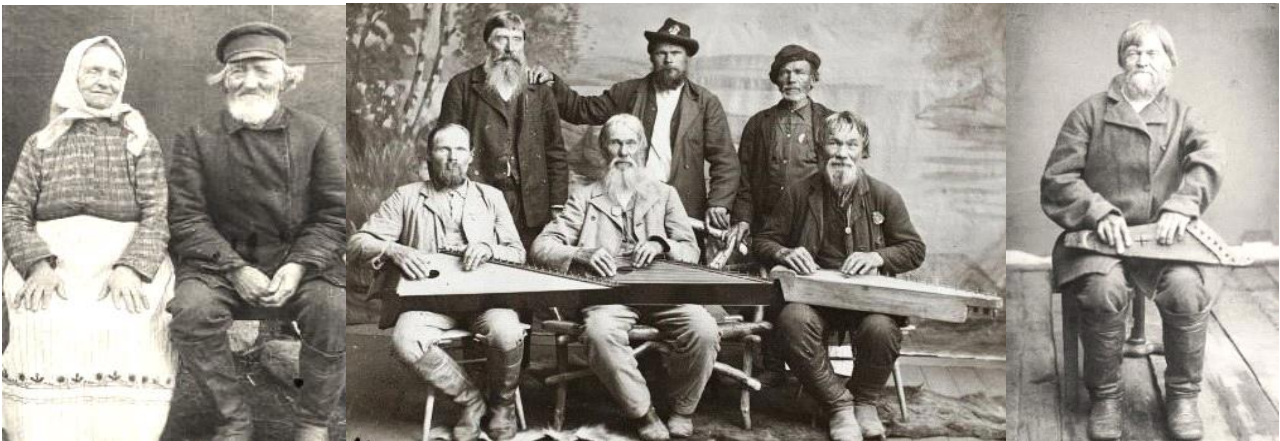
Kalevala -eepos sai Euroopan komission myöntämän kulttuuriperintötunnuksen 17.4.2024.

Vasemmalla: Suistamolalla syntynyt runonlaulaja Petri Shemeikka vuonna 1907. Hän asui sittemmin Öllölän Ristivaaralla. Kuva: Samuli Paulaharju, museovirasto.finna.fi.

Keskellä: Runonlaulajat Terijoen laulujuhilla vuonna 1910: Vasemmalla Iivana Shemeikka (Jehkin Iivana), Iivana Onoila, Elessei Valokainen ja Akuliina Kuokkanen. Kuva: museovirasto.finna.fi

Oikealla: Suistamolainen runonlaulaja Timo Lipitsä vuonna 1936 omatekoisine kanteleineen. Kuva: Valokuvaamo Laatokka, museovirasto.finna.fi

Vasemmalla: Runonlaulajapari Jerolan Vasle ja Oute Metsäpirtin Vaskelan kylästä 1910-luvulla. Kuva: museovirasto.finna.fi

Keskellä: Runonlaulajia ja kanteleen soittajia yhteiskuvassa vuonna 1906. Edessä vasemmalta lukien Iivana Mishukka, Iivana Bogdanoff-Vihantola ja Iivana Shemeikka. Takana vasemmalta lukien Iivana Onoila, Konstantin Kuokka ja Jesei Valokainen vuonna 1906. Kuva: Iivari Wartainen, museovirasto.finna.fi

Oikealla: Ontrei Wanninen eli Borissa vuonna 1885 oli viimeinen Kalevalan runojen laulaja Sortavalassa. Kuva: Knut Sallin, museovirasto.finna.fi

Vasemmalla: Helsingissä 17. Laulujuhlat vuonna 1921: Nikolai Lytsy ja Iivana Oloina esittävät runonlaulantaa. Kuva: museovirasto.finna.fi

Keskellä: Suistamolainen kanteleen soittaja Iivana Lösönen 1900-luvun alkupuolella. Kuva: Martikainen & Kni, museovirasto.finna.fi.

Oikealla: Runonlaulajia Suistamolta Ivan Shemeikka Muuannan kylästä, Ivan Onoila Suursaran kylästä ja Konstantin Kuokka Leppäsyjärystä, 1900-luvun alkupuoli. Kuva: museovirasto.finna.fi

Vasemmalla: Kanteleensoittaja Petri Patronen Korpiselän Yläjärveltä. Kuva: museovirasto.finna.fi

Keskellä: Juhlilla esiintyneet rajakarjalalaiset kanteleensoittajat, runonlaulajat ja itkijät yhteiskuvassa vuonna 1906. Kuva: J.M. Warttinen, , museovirasto.finna.fi.

Oikealla: Runonlaulajat Iivana Shemeikka ja Petri Shemeikka. Kuva: museovirasto.finna.fi

Vasemmalla: Runonlaulajat Iivana Onoila ja Konstantin Kuokka vuonna 1908, Leppäsuon kylässä. Kuva: Samuli Paulaharju, , museovirasto.finna.fi.

Keskellä: Suistamolainen, Koiton kylästä kotoisin ollut runonlaulaja ja kanteleen soittaja, Timo Lipitsä oli oppinut laulunsa isältään Jyrki Lipitsiltä. Kuva vuodelta 1927. Kuva: Wikipedia ja museovirasto.finna.fi

Oikealla: Runonlaulajat Iivana Onoila ja Jelisei Valokainen esiintymässä Terijoen laulujuhilla vuonna 1911. Kuva: Wikipedia ja museovirasto.finna.fi

Vasemmalla: Veljekset Poavila ja Triihvo Jamanen runoa laulamassa vuonna 1894 Uhtualla. Kuva: I.K. Inha, museovirasto.finna.fi.

Keskellä: Runonlaulaja Arhippa Perttusen poika Arhippainen Miihkali eli Miihkali Perttunen 1894 Vuokkiniemi, Latvajärvi. Kuva: J.K. Inha, museovirasto.finna.fi.

Oikealla: Helsingissä Kaivopuistossa Suistamon Loimolasta kotoisin oleva runonlaulaja Matjai Plattonen runolaulaa 3.6.1928 kuningas Haakonille ja presidentti Lauri Kristian Relanderille. Kuva: museovirasto.finna.fi

Laulujuhlia

Vasemmalla: Sortavalan laulujuhlat vuonna 1896. Kuva: Tuomo Ahokas, museovirasto.finna.fi.
Sortavalassa oli järjestetty laulujuhlia vuosina 1896, 1906, 1926 ja 1935.

Oikealla: Terijoen laulu- ja soittojuhlat 1910. Kuva: museovirasto.finna.fi
Suomen ensimmäiset laulujuhlat oli järjestetty Jyväskylässä vuonna 1844. Jyväskylä ja Sortavala olivat opettajaseminaarikaupunkeja.

Vasemmalla: Runonlaulaja Matjai Plattonen lauloi kuningas Haakonille ja presidentti Lauri Kristian Relanderille Helsingissä Kaivopuistossa 3.6.1928. Kuva: Paavo Poutiainen, museovirasto.finna.fi

Oikealla: Sortavalan Vakkosalmen laulujuhlat 1930-luvun alussa, yleisöä oli paikalla runsaasti. Kuva: A. Pietinen, museovirasto.finna.fi

Kalevalan riemuvuoden Laulujuhlat Vakkosalmen kentällä

Vasemmalla: Sortavala Karjalan sillalla 29.6.1935 juhlaväkeä matkalla Kalevalan riemuvuoden laulujuhlille Vakkosalmen kentälle. Kuva: Pietinen, museovirasto.finna.fi

Oikealla: Viipurin viimeisten laulujuhlien juhlakulkue järjestäytyy Raatihuoneen torilla heinäkuussa 1937. Kuva: museovirasto.finna.fi

Kalevalaista kuorolausunta ja laulua

Vasemmalla: Vuokkiniemi 28.2.1942. Lapset esittävät kalevalaista kuorolausuntaa ja laulua koulussa.

Keskellä: Soutjärven laulujuhlat 28.6.1943 Yli 600-päinen lapsikuoro Laulujuhlilla esiintymässä.

Oikealla: Aunus: Orvot 8-vuotiaat koululaiset lausuvat yhdessä Kalevalaa 3.2.1942.

Kuvat: SA-kuvat

Tanhut ja musiikkia Laulujuhlilla

Vasemmalla: Soutjärvellä 24.6.1943 pikkuinen Ville on ottanut hanurinsa Laulujuhlille mukaan ja alkaa soittaa kansantanhulauluja. Kuva: SA-kuvat.

Keskellä: Sortavalan Laulujuhlilla 1935 kansallispukuisia neitosia ja runonlaulaja, kanteleensoittaja Timo Lipitsä. Kuva: Wikipedia

Oikealla: Kansantanhuja tanssitaan 23.6. 1943 Räisälässä. Kuva: Pekka Kyytinen. museovirasto.fi.

Karjalan itkijänaisia

Vasemmalla: Karjalan itkuvirsiä, Selki 28.2.1943.

Keskellä: Itkijänainen Martta Kähmi itkemässä Lahdenpohja 9.8.1943.

Oikealla: Itkijänainen esittää itkuvirttä Kaukaijärvellä 9.8.1941.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Aunus 1.6.1942 työtuvassa itketään itkuvirttä.

Keskellä: Kaukojärvi 9.8.1941 Houri Batsekojeff itkuvirsien taitaja.

Oikealla: Vienan Karjala Vuokkiniemi Okahvi Anpin, Hoto Remsu ja Katri Vasara esittävät itkuvirsiä 28.2.1942.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Aunus, Tetriniemi 4.10.1941 Oksenja Bogdanov taitava itkijä. Kuva: SA-kuvat

Keskellä: Vuokkinemessä Okahvi Arpin, Hoto Ramsu ja Katri Vasara esittävät itkuvirsiä 28.2.1942.
Kuva: SA-kuvat

Oikealla: Itkuvirsiä esittämässä Oksenja Mäkiselkä. Kuva: A.O. Väisänen. museovirasto.finna.fi

Vasemmalla: Aunuksenlinnan sankarihaudalla itkijänaiset itkemässä 5.9.1943.

Keskellä: Aunus, Tetriniemi 4.10.1941, Oksenja Bogdanov taitava itkijä.

Oikealla: Vepsäläinen, Maria Ivanovna itkee tyttärensä haudalla 24.6.1943.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Vienan Karjala, nuori vaimo itkee rekryytti-itkut miehen lähdettyä sotaan, veneet jo lähteneet vuonna 1915.

Keskellä: Itkijänainen itkee sotaan lähtenyttä miestänsä vuonna 1914.

Oikealla: Itkijänainen Anna Vorhanen haudalla itkee vuonna 1917, Suojärvi.

Kuvat: A.O. Väisänen, museovirasto.finna.fi

Kansanmusiikin tutkija A:O. Väisänen oli tallentanut itkuvirsiä Raja-Karjalassa.

Vasemmalla: Itkuvirren esittäjä haudalla Salmin Palojärvellä 1936. Kuva: E. Mäkinen, museovirasto.finna.fi.

Keskellä: Itkuvirren laulaa Tatja Teronen vuonna 1917. Kuva: A.O. Väisänen, museovirasto.finna.fi.

Oikealla: Itkijänainen Stepanie Kieleväinen vuonna 1915 laulaa itkuvirttä miesvainajan hautakummulla
Kuva: museovirasto.finna.fi

Vasemmalla: Runonlaulajan patsas kuvattuna 22.9.1944 päivää ennen Sortavalan luovutusta. Kuva: SA-kuvat.

Mallina ollut Pedri Shemeikka ja kantele (patsas Alpo Sailo, paljastettiin 1935) Suomen Pankin Sortavalan osaston edessä Väinämöisen puistossa.

Keskellä: Itkijänainen Sortavalassa itki kiitositkuvirren suomalaisille sotilaille 24.5.1943. Kesällä 1944 tulivat sitten suruitkuvirret. Kuva: SA-kuvat.

Oikealla: Karjalan Sivistyseuran vuonna 1929 pystyttämä Runonlaulajien muistopatsas Korpiselän Tolvajärvellä kuvattuna vuonna 1930. Kuva: Matti Poutvaara, museovirasto.finna.fi

Patsas löydettiin kaaadettuna ja ammuttuna 27.7.1941. Tykistörykmentti pystytti patsaan jälleen 3.8.1941. Patsas hävisi kuitenkin jatkosodan aikana. Patsaan kopio on sittemmin vuonna 1986 pystytetty Tuupovaaran Hailolan kylään. Wikipedia; museovirasto.finna.fi

Vasemmalla: Aunus Jyrkilä 20.7.1942 Iltamaisema Märkjärven rannoilta: pato, saari ja mylly.

Keskellä: Selki 25.6.1944 Itkijänainen saattelee kyynelhtien suomalaista sotilasta ennen lähtöä Karjalasta.

Oikealla: Aunuksen risti 20.6.1944.

Kuvat: SA-kuvat

Vasemmalla: Suistamon itäosan halki virtasi historiallinen Kollaanjoki. Kollaan talvisodan aikaista taistelumaastoa 10.7.1943.

Keskellä: Tuntemattomien sotilaiden sankarihautoja 10.7.1943 kenttähaudausmaalla.

Oikealla: Kollaan taistelumaastoa 10.7.1943, risti tien päässä.

Kuvat: Sa-kuvat

Vasemmalla: Suistamo: Matkalla evakkoon 1.8.1944.

Keskellä: Suistamo 1.8.1944 Evakkoon lähtevien viimeiset, lopulliset hyvästit kotipaikkakunnalle ja sankarihaudalle. Noin 400 000 karjalaista joutui jättämään kotinsa.
Hyvästi Karjala! Hyvästi Suistamo!

Oikealla: Pieni Itä-Karjalan poika on evakuoanut 23.6.1944 mukaansa enemmän kuin jaksaa kantaa.

Kuvat: SA-kuvat

Kuvat: SA-kuvat; Museovirasto.finna.fi kansallisgalleria/Ateneumin taidemuseo. Etelä-Karjalan museo.

AINEISTOJA JA KIRJALLISUUTTA

Folkloristi: <https://blogs.helsinki.fi/folkloristi/karjalaiset-itkuvirret-eli-itkut>

Heikkilä, Hannu 2021. Mureen kirjeet. Evakkous ja elämäntavanmuutos rajakarjalais-ortodoksisten sisarusten kirjeenvaihdossa 1930-luvulta 1970-luvulle. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Historian laitos. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/75173>

Jouste, Marko 2020. "Suonikylän kolttasaamelainen itkuperinne" 1900-luvulla. Oulun yliopisto/Giellagas-instituutti. Etnomusikologian Vuosikirja 32:10–45. <https://doi.org/10.23985/evk.90118>

Kalevala 1835. Helsinki: SKS kirjat.

Kalevalaseura <https://kalevalaseura.fi>

Karjalan Sivistysseura <https://www.karjalansivistysseura.fi/kulttuuri/runolaulu>

Karjalan liitto <https://www.karjalanliitto.fi>

Kukkonen, Inka 2019. Karjalaisiin asennoituminen suomalaisessa koulujärjestelmässä ja siirtoväen koulukokemukset 1944-1994. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Historian etnologian laitos. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/65439>

Laitala, Anssi 2006. Suistamolta Pohjois-Savoon. Sotapoliisi ja ilmasuojelujoukot kuntaa evakoimassa - Suistamon kunnan evakuoinnit ja väestösiirrot viime sotien aikana. Suomen historian pro-radu tutkielma. Joensuun yliopisto. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/8525/URN_NBN_fi_joy-20070139.pdf

Oramo, Ilkka 2005. Kalevalamitta ja Kalevalasävelmä. Muhi – Musiikinhistoriaa verkossa, Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. Verkkoaineisto <https://muhi.uniarts.fi/kalevalamitta-ja-kalevalasavelma/> (luettu 9.5.2024).

Oramo, Ilkka 2005/2019. Kalevalainen runonlaulu n. 1000–500 eaa —. Muhi – Musiikinhistoriaa verkossa, Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. Verkkoaineisto <https://muhi.uniarts.fi/kalevalainen-runonlaulu-n-1000-500-eaa/> (luettu 9.5.2024).

Oramo, Ilkka 2005/2021. Perinnelajit. Muhi – Musiikinhistoriaa verkossa, Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. Verkkoaineisto. <https://muhi.uniarts.fi/perinnelajit/> (luettu 9.5.2024).

Silvonen, Viliina 2022. APEUS ARKISTOÄÄNELLÄ: Äänellä itkeminen performanssina ja affektiivisena käytäntönä Aunuksen Karjalassa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Historian ja kulttuuriperinnön tohtoriohjelma, folkloristiikka. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-517818-3>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS <https://www.finlit.fi>

Tarkka, Lotte 2005. Rajarahvaan laulu. Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921. Suomen Kirjallisuuden Seura SKS 2005. Helsinki.

Tolvanen, Viliina 2014. Ikäväistä itkua, vilua virttä. Itkun rakenne ja merkityksen muodostuminen tekstin, sävelmän ja tunteen vuorovaikutuksesta aunuksilaisissa itkuvirsissä. Pro-gradu-tutkielma. Turun yliopisto. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Folkloristiikka.

https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/102294/Pro_gradu_Viliina_Tolvanen.pdf?sequence=2

Äänellä itkijät ry n.d. Verkkosivusto <https://itkuvirsi.net>

Wikipedia

Julkaistu 17.5.2024